

Людмила Сорочук
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник Центру українознавства
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ

ORCID:0000-0003-0478-356X
Email: LVS1166@ukr.net

УКРАЇНОЗНАВЧІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ ІВАНА ОГІЄНКА КРИЗЬ ПРИЗМУ ЙОГО НАУКОВОЇ ПОЗИЦІЇ В ЕМІГРАЦІЇ

Анотація. У статті порушується питання вагомості українознавчих досліджень Івана Огієнка, як представника української інтелектуальної еліти в еміграції, адже його праці впливали на поступ культурного, освітнього й духовного життя українців як в нашій державі, так і за її межами. Відомо, що він є одним з фундаторів української науки й освіти та видатним українським просвітителем ХХ століття.

Підкреслюється роль збереження національної ідентичності, духовних цінностей, патріотизму видатного вченого, педагога, мовознавця, культуролога, громадського й церковного діяча, Івана Огієнка, кризь призму наполегливої роботи, неймовірної працьовитості, стійкості й послідовності у наукових пошуках. Акцентується увага на тому, що вчений-українознавець був носієм національно-культурницьких ідей та духовних цінностей свого народу. Підтверджується думка про те, що світове визнання І. Огієнку/митрополиту Іларіону принесли фундаментальні праці з історії української культури, мови, історії церкви, які й нині не втратили свого наукового значення. Вчений-дослідник складав словники, керував міністерством освіти УНР, а перебуваючи в еміграції-очолював Українську автокефальну православну церкву. Варто згадати найбільш поширений і вживаний переклад Біблії українською мовою, над яким Іван Огієнко працював більш як 45 років.

У статті проаналізовано науковий доробок І. Огієнка в еміграції, що суттєво підсилив українознавчі студії, а також розглянуто праці «Дохристиянські вірування українського народу», «Українська культура», «Служити народові – то служити Богові : богословська студія» та ін. Заслуговеє на увагу і праця «Книга нашого буття на чужині : ідеологічно-історичні нариси» Івана Огієнка, надрукована у Вінніпезі (Канада), де автор розповідає про нелегке життя українських емігрантів на чужині. І. Огієнко описує, як важко в чужій країні зберегти свою національну ідентичність, свою культуру й рідну мову.

Зроблено висновок, що національна культура має великий потенціал в утвердженні України в світовому культурному просторі, а життя й науково-просвітницька праця Івана Огієнка стали прикладом для багатьох дослідників у вивченні соціокультурних надбань представників української діаспори.

Ключові слова: українська культура, українознавець, самоствердження українців в еміграції, культурний простір.

Liudmyla Sorochuk
Ph.D. in Philology, Research Associate
Center of Ukrainian Studies of Faculty of Philosophy
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

RESEARCHES OF IVAN OHIJENKO IN UKRAINIAN STUDIES FROM THE POINT OF VIEW OF HIS SCIENTIFIC POSITION IN EMIGRATION

Abstract. The article raises the issue of the importance of Ukrainian studies by Ivan Ogienko, as a representative of the Ukrainian intellectual elite in emigration, because his works influenced the progress of cultural, educational and spiritual life of Ukrainians both in our country and abroad. It is known that he is one of the founders of Ukrainian science and education and an outstanding Ukrainian educator of the twentieth century.

The role of preserving national identity, spiritual values, patriotism of the outstanding scientist, teacher, linguist, culturologist, public and church figure, Ivan Ogienko, through the prism of hard work, incredible diligence, stability and consistency in scientific research is emphasized. Attention is focused on the fact that the Ukrainian scientist was the bearer of national and cultural ideas and spiritual values of his people. The opinion is confirmed that the world

recognition of I. Ogienko / Metropolitan Ilarion was brought by fundamental works on the history of Ukrainian culture, language, history of the church, which have not lost their scientific significance even today. The scientist-researcher made dictionaries, headed the Ministry of Education of the Ukrainian People's Republic, and being in emigration – headed the Ukrainian autocephalous Orthodox Church. It is worth mentioning the most common and used translation of the Bible into Ukrainian, on which Ivan Ogienko worked for more than 45 years.

The article analyzes I. Ogienko's scientific achievements during the emigration, which significantly strengthened Ukrainian studies, and also considers the works "Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People", "Ukrainian Culture", "Serve the People - Serve God: Theological Studio" and others. The book "Our Life Abroad: Ideological and Historical Essays" by Ivan Ogienko, published in Winnipeg (Canada), where the author spoke about the difficult life of Ukrainian emigrants abroad, deserves attention and listening. I. Ogienko describes how important it is to preserve one's national identity, culture and native language in a foreign country.

It is concluded that national culture has great potential for the establishment of Ukraine in the world cultural space, and the life and scientific and educational work of Ivan Ogienko became an example for many researchers in studying the socio-cultural heritage of the Ukrainian diaspora.

Key words: Ukrainian culture, Ukrainian studies, self-affirmation of Ukrainians in emigration, cultural space.

Постановка проблеми. У плеяді видатних українських вчених, державних і церковних діячів, сучасним науковцям і дослідникам у сфері соціогуманітаристики, Іван Огієнко (Іларіон) відомий як релігійний та громадський діяч, мовознавець, журналіст і перекладач, літературознавець, дослідник культури й історії церкви та активний діяч української еміграції.

Усе своє життя І. Огієнко (митрополит Іларіон) мав стержень національного духу і творив заради служінню Україні та Богові. Він був великим подвижником української справи за межами України, заклав підвалини організаційного оформлення української православної автокефалії та національно-мовної єдності українців України і діаспори. Державницьку політику щодо освіти і навчання І. Огієнко почав ще у 1919 р., працюючи міністром народної освіти і міністром віросповідань Української Народної Республіки. У 1918–1920 рр. був ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету. За волею долі, пере-слідований радянською системою, емігрував до Польщі, пізніше до Канади. У 1933 р. заснував у Варшаві щомісячний журнал «Рідна мова», який виходив до 1939 р. і мав великий вплив на утвердження норм єдиної літературної мови і формування національної свідомості українців поза межами тодішньої України. Обраний першоєрархом Української Православної Церкви в Канаді він розгорнув активну науково-дослідну роботу, опублікувавши понад сорок досліджень з історії культури, церкви, мови, етнографії. Митрополит Іларіон упорядкував вищу богословську освіту для православних канадських українців, розбудував богословський факультет Манітобського університету, перетворивши його в Колегію імені св. апостола Андрія, у якому, налагодив видавничу діяльність. Митрополит Іларіон плідно працював у парафії Св. Покрови у Вінніпезі й тривалий період був засновником, видавцем і редактором журналів «Слово істини» (1947-1951 рр.), «Наша культура» (1951-1953 рр.), «Віра й культура» (1953-1967 рр.).

Мета пропонованої статті – є аналіз праць видатного українського вченого Івана Огієнка з позиції дослідника-українознавця, які значно

розширили доробок досліджень про Україну й українство в еміграції. Акцентувати увагу на важливості та непохитності громадянської позиції науковця, який відстоював принципи та інтереси українців, а також науково обґрунтовував у своїх працях оригінальність й унікальність української культури та мови.

Аналіз наукових публікацій. Життєвий шлях та багатогранну творчу спадщину Івана Івановича Огієнка (митрополита Іларіона) вивчали чимало дослідників. Активно почалося студювання наукового доробку Івана Огієнка науковцями після здобуття незалежності України (1991 р.) як в нашій державі, так і за її межами. Варто назвати цілу низку наукових праць М. Тимошика, присвячених життєдіяльності Івана Огієнка та його науковому доробку [10, 11, 12]. Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження І. Заїнчківської «Етнорелігійні виміри творчої спадщини І. Огієнка» (2020 р.); наукова розвідка Н. Шеремети «Українознавча синергетика наукового набутку Олександра Потебні й Івана Огієнка»; праця І. Діяковича «Український мовний важіль Івана Огієнка у палітрі філософів мови»; наукове дослідження О. Почанської «Концепція національної освіти Івана Огієнка», у яких аналізуються наукові підходи та концепції Івана Огієнка в сфері української культури, освіти, мови та духовності. Не можемо оминати велику когорту науковців, які друкують свої розвідки щодо творчої спадщини видатного вченого у щорічному виданні Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта». Науковий збірник. Серія історична та філологічна [7]. Автори наукового видання репрезентують феномен наукової, державницької, духовно-культурної й педагогічної діяльності українознавця – Івана Огієнка. Заслуговує на увагу і дослідження О. Кучерук ««Дохристиянські вірування українського народу» І. Огієнка як джерело вивчення духовної культури українців» [6]. Ми переконані в тому, що не одне покоління науковців ще будуть відкривати цікаві сторінки в творчому доробку видатного вченого й просвітителя, оскільки з кожним роком все більше перевидається наукових праць Івана Огієнка, які посідають достойне місце в гуманітарній сфері й залучаються до освітніх

програм. Водночас більш детального вивчення ще потребують українознавчі студії вченого в еміграції.

Виклад основного матеріалу. Іван Іванович Огієнко знаний як видавець, поет (відомий його вірш «Не питає, чого в мене заплакані очі»), педагог, редактор, автор повного канонічного перекладу українською мовою Біблії. Тому, можна впевнено назвати Івана Огієнка одним з фундаторів української науки, освіти й видатним українським просвітителем ХХ століття [2, с. 5]. Світове визнання Івану Івановичу Огієнку принесли фундаментальні праці з історії української культури, мови, історії церкви, які й нині не втратили свого наукового значення. Варто назвати такі його праці: «Українська культура» (1918), «Історія українського друкарства» (1924), «Князь Костянтин Острозький і його культурна праця» (1958), «Українська церква за часів Богдана Хмельницького» (1956), «Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський Апостол 1560 р.» (у 2-х т., 1930), «Візантія і Україна» (1954), «Костянтин і Мефодій, їх життя та діяльність. Історично-літературна монографія» (у 2-х т., 1927–1928), «Слово о полку Ігоревім» (1949, 1967), «Повстання азбуки і літературної мови у слов'ян» (у 2-х т., 1937), «Дохристиянські вірування українського народу» (1965) та ін.

Не можемо оминати титанічну працю Івана Огієнка над перекладом Біблії та укладання багатьох словників, більшість яких присвячена унормуванню української мови. Частина словників І. Огієнко встиг надрукувати у Києві та Львові. Значну кількість словників, менших за обсягом, вчений, не маючи коштів видати окремо, друкував упродовж багатьох років у редагованих ним часописах «Рідна Мова», «Наша культура», «Віра й культура».

Завдяки працьовитості та багатогранності наукових пошуків талановитий учений, професор і одночасно релігійний діяч залишив нащадкам спадщину цікавих напрацювань й у царині української культури. Варто зазначити, що в сфері українознавства є такі теми, які мало досліджувались допоки їх не відкрив Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Нині вони існують завдяки ґрунтовним українознавчим студіям І. Огієнка та його великим зусиллям у видавничій справі. Дуже слушними є слова В. Качкана про вченого. Іван Огієнко **«носій і творець невсипущого національного духу»** [4, с. 281].

Ще в дитинстві Огієнко почав цікавитися культурою й українськими традиціями, зростаючи в селянській родині, що мешкала у містечку Брусилів, Радомишльського повіту, Київської губернії. Р. Кирчів зазначає: «Сільська тема домінує у більшості нарисів, віршів, публіцистичних і науково-популярних статей І. Огієнка, надрукованих у пресі кінця ХІХ – початку ХХ ст. Немає сумніву, що уважне прочитання цих публікацій дослідником виявило б і чимало відомостей народознавчого характеру і, властиво, фактів причетності їх автора до цього предмета» [5, с. 9]. Знання етнокультурних реалій, мови різних

регіонів України спостерігаємо і в інших працях І. Огієнка з проблематики української культури й правопису української мови.

Однією з найважливіших праць І. Огієнка в царині етнографії та фольклору є курс лекцій «Українська культура» [9]. Ця історично-публіцистична книга налічує чотири розділи: «Українська культура за давні віки», «Вплив української культури на московську», «Українська культура ХІХ-го віку», «Тернистим шляхом (про кривди народів українському)». У зазначеній роботі автор наголошує, що українська культура – це «все те, що утворив народ український за довгі віки свого існування» [9, с. 9]. Вчений зазначав, що народ, усупереч складним історичним перешкодам і негараздам, утворив власне життя, велику своєрідну культуру. Попри складний історичний розвиток, війни, поневолення народна культура збереглася, збагатилась й витворилась як неповторна, оригінальна та самобутня. І. Огієнко наголошував: «Це система багатівікових культурних здобутків простого народу, тобто традиційно-побутової культури, і надбань матеріальної та духовної професійної культури» [1, с. 102].

Побудову нарисів історії української культури, осмислення її сутності Іван Огієнко виводив з народних пісеньних джерел. Він говорив про феномен української народної пісні, в яку українці вклали свою самобутність, талановитість й багатство культури. Про унікальність народних дум як культурного явища у світовій практиці та яке враження справляли ці народні пісні на чужинців. У зазначеній праці дослідник, крім усної словесності, охарактеризував розмаїття народного орнаменту зазначаючи, що обов'язковими для селянина є вироби з глини, вишивка, декорування вбрання, плетіння з лози, ткацтво, різьба по дереву, писанкарство. Вчений звертав увагу ще і на «культурність української мови, в якій відбився дух рідного народу» [6]. Автор наголошував і на самобутності народних звичаїв та обрядів, також на особливостях звичаєвого права. Цікавим є його судження про вплив народної пісні на український церковний спів, як відгомін мотивів «наших народних пісень і наших старих козачих дум і взагалі – про участь народного елемента у створенні своєрідної української церковної культури, що вирізняє українське православ'я з-поміж інших православних церков» [9, с. 6]. Цій проблемі Іван Огієнко приділив багато уваги і в інших працях, зокрема, в період його церковної діяльності в статусі архієпископа Холмсько-Підляської єпархії і митрополита Української православної церкви, перебуваючи в еміграції.

Вагомою науковою позицією І. Огієнка є думка про зв'язок українського християнства з народними традиціями й народною культурою, яка відобразилась у монографії «Дохристиянські вірування українського народу» з підзаголовком «Історично-релігійна монографія». Написана в 1946 р. у Швейцарії, згодом доповнена автором як частина курсу лекцій з історії

української церкви і тільки в 1965 р. – вперше опублікована. У науковій розвідці, як зазначає П. Ювченко: «Описано й проаналізовано дохристиянські вірування, слов'янську міфологію, головних дохристиянських богів, українську демонологію, дохристиянську богослужбу, відунство і повір'я, життя людини в обрядах і повір'ях, смерть, похорон і загробне життя, стародавні народні свята, двовір'я, вдачу і суспільне життя наших прадавніх предків» [13, с. 157]. Р. Кирчів, аналізуючи «Дохристиянські вірування українського народу», сказав: «Незвичайності цій праці надає передусім те, що вийшла вона з-під пера вченого уже в сані верховного ієрарха Української православної церкви – Митрополита Іларіона. Під цією назвою вона з'явилася і в друку. Християнська церква впродовж багатьох століть різко відмежовувала себе від язичництва і всіляко поборювала його залишки. В Україні дохристиянські вірування і збережені їх традиційні елементи іменувалися поганством, що однозначно виводилося від слова «поганій»» [5, с. 12]. У передмові автор праці пояснив поняття «поганський», зазначаючи, що воно є похідним не від українського «поганій», а від латинського «*pagus*» – село, «рада» – сільський, «радані» – селяни. Він наголошує, що дохристиянські вірування найбільше і найстійкіше зберігалися в селах. Крім того, поміж ортодоксальне розмежування між християнством і дохристиянськими віруваннями. Далі, у праці митрополит Іларіон розвиває думку, що релігійні вірування як складова духовного життя людини дуже повільно піддаються змінам і з введенням християнства попередні вірування не зникли, а співіснували з ним, особливо в селянському середовищі. На основі цього співіснування постав синкретизм – двовір'я: поєднання дохристиянських вірувань з вірою новою – Християнством.

Вказуючи на тісний зв'язок релігійних вірувань із культурою, І. Огієнко пише: «Віра народу лежить в основі його культури, і цієї культури годі нам зрозуміти без вивчення народної віри. А в основі цієї народної віри – більше чи менше – лежить таки його віра дохристиянська. У цьому вага дохристиянських вірувань. І хоч церква осуджувала їх тисячі раз, дохристиянські вірування («поганство») ясно знати по всіх християнських землях ще й тепер, і скрізь вони живі й активні» [3, с. 6–7]. У праці наголошується на важливості вивчення дохристиянських вірувань українського народу.

Щодо структури роботи Р. Кирчів зауважує: «Праця І. Огієнка має добре продуману, просту, логічну й чітку побудову, ясний і зрозумілий навіть для найширшого читача виклад. Опираючись на широку літературу з проблематики дохристиянських вірувань різних народів, на матеріалі українських та інших дослідників, наш учений так групує наявні відомості, щоб показати спочатку характерні особливості анімістичного світогляду, себто одухотворення, одушевлення давньою людиною свого довкілля, на якому основувалася первісна віра» [5, с. 15].

У результаті творчого пошуку Іван Огієнко простежив історію формування наших вірувань і зробив висновок, що найдавніша доба життя європейських народів, а відтак і вироблення їхньої мови, духовної культури, припадає на індоєвропейський період. Автор намагався максимально охопити досліджувану проблему. Його монографія вміщує 13 розділів, останній з яких присвячено питанням християнізації України. Звужене розуміння самого поняття «дохристиянські вірування» часто приводить до спрощеного вивчення духовної культури нашого народу. З цього приводу слушним є застереження І. Огієнка: «Зводити дохристиянські вірування до самого тільки фольклору, календаря, медицини, до самої етнографії, як це в нас часто робили й роблять, ніяк не можна, бо реальні факти говорять про зовсім інше: дохристиянські вірування були й zostалися як істотні вірування. Старі вірування, крім цього, часто перетворювалися в найрізніші повір'я, міфи та в легенди, але все в такі, в яких ці вірування виходять занадто видними. Взагалі, маємо багато різних стародавніх оповідань, які просто вияснюють доколишній світ і природні явища» [3, с. 16]. Так, наведені автором цитати з літописних оповідань про Кия, Щека й Хорива, про полян тощо, дають чіткі уявлення про поклоніння силам природи як основу давніх вірувань наших пращурів. Давня культура праукраїнців відображається і в народних обрядах. Цікавим є опис народної символіки, широко представлений І. Огієнком із відповідними прикладами, коментарями й поясненнями. Наприклад: ведмідь – символ недотепи («Зробити ведмежу послугу»), заєць – символ боягузтва, переляку («Такий відважний, як заєць»), собака – символ вірності («Вірний, як собака»), бджола – символ працьовитості («Будь робоча, як бджола»), віл – символ працьовитості та ін. Чоловіка часто порівнювали з волом, а жінку з коровою («Горе тобі, воле, коли тебе корова коле»). У такий спосіб вимальовується ціла система народних символів, які розкривають світобачення, ментальну особливість українців без яких важко осмислити і сприйняти образи в художній літературі. Не менш важливими для вивчення духовної культури нашого народу є розповіді І. Огієнка про зародження первісної релігії, заснованої переважно на міфічних звичаях та обрядах. Особливий інтерес становить інформація про стародавні народні свята. І. Огієнко зазначає, що ці свята – то наші хліборобські обряди, які склали річний ритуальний календар. Календарна обрядовість була дуже насиченою й свідченням цього є залишки обрядових пісень (веснянки, гаївки, купальські й жнивварські пісні, колядки та щедрівки).

Аналізуючи наукову розвідку І. Огієнка, Р. Кирчів дуже влучно зауважує: «Монографія «Дохристиянські вірування українського народу» засвідчує широку обізнаність її автора з українськими етнографічним і фольклорним матеріалом та глибоке його історико-культурологічне осмислення. Як

учений-релігієзнавець й історик української церкви, І. Огієнко проникливо побачив у проаналізованому матеріалі чимало нюансів давніх вірувань наших предків, які до нього залишалися непоміченими чи недостатньо описаними. Зрештою, як спроба узагальнюючого нариса системи дохристиянських вірувань українського народу з реконструкцією широкого спектру їх проявів і збережених пережитків у народній традиційно-побутовій культурі, ця праця і досі не має в українській науці рівних» [5, с. 16]. Отже наукова розвідка І. Огієнка «Дохристиянські вірування українського народу» допомагає показати духовну багатогранність етнокультури українців.

Українознавчий підхід присутній і в багатьох інших працях І. Огієнка. Він кваліфіковано прорецензував працю Ф. Колесси «Народні пісні з південного Підкарпаття», написану на основі зібраного вченим матеріалу на Закарпатті. Огієнко зробив слушні зауваження щодо спільної основи ритміки народних пісень у всіх слов'ян і вказує на потребу вивчення чужоземних впливів на нашу пісенність, зокрема, в етнічно змішаних зонах і пограниччях із використанням відповідних даних мовного матеріалу [8, с. 86]. Варто звернути увагу і на журнали «Наша культура» (варшавського – 1935–1937 рр. і вінніпезького – 1961–1963 рр. періодів), «Слово істини» (Вінніпег, 1947–1951 рр.) та «Віра й культура» (Вінніпег, з 1953 р.), які містять численні статті, розвідки, дослідження самого їх видавця і керівника І. Огієнка та інших авторів, де питання і матеріали з предметної сфери українського народознавства часто розглядаються чи порушуються в широкому контексті історичної, культурологічної, мовної, релігійної проблематики українського національного буття [10, с. 70]. Особливо часто в еміграційний час звертається І. Огієнко до рідних етнокультурних джерел у зв'язку з постійною громадянською (патріотичною) турботою та невтомною працею над збереженням національної ідентичності, мови, віри, народних традицій українців далеко за межами України. Він нагадує про красу і самобутність українського народного одягу, багатство і гуманістичну сутність народних календарних і родинних звичаїв та обрядів, досвіду сімейного виховання, закликає до збереження народних традицій у сімейному і громадському побуті українців в середовищі «чужого» світу. Прикладом є праця «Книга нашого буття на чужині : ідеологічно-історичні нариси», надрукована у Вінніпезі (Канада), де автор розповідає про нелегке життя українських емігрантів на чужині. Варто згадати найбільш поширений і вживаний переклад Біблії українською мовою, над яким Іван Огієнко працював більш як 45 років.

Проаналізувавши праці Івана Огієнка бачимо, що ці роботи є науково обґрунтованими дослідженнями, де зосереджена увага вченого на етнокультурних процесах і стану духовності українського народу. Вони містять чимало спостережень, зауважень, думок, та ідей, що

спонукають до подальших українознавчих студій, а праця «Дохристиянські вірування українського народу», як зазначила О. Кучерук: « ... сьогодні повертається до нас як взірець служіння національній ідеї» [6].

Висновки та пропозиції. У працях І. Огієнка, саме в еміграційний період, простежується подальший розвиток і поглиблення його попередніх суджень і положень про важливу сутність народної традиційно-побутової культури в загальному контексті культурних здобутків нації, її духовного розвитку, великої ролі й значенні народної культури, мови, релігії як етновизначального й етноінтегруючого чинника.

Отже, опрацьовуючи спадщину Івана Огієнка, як представника української інтелектуальної еліти в еміграції, ми ще більше переконуємось в тому, що його дослідницькі здобутки є гарним прикладом наукової обґрунтованості, виваженості підходів, глибокого енциклопедизму та об'єктивності. Велика подвижницька праця, наукова діяльність, громадянська позиція Івана Огієнка засвідчили духовну міць справжнього українця, який жив і працював для розвитку й утвердження національної свідомості українців в еміграції та попри життєві негаразди – не схибив своїм принципам й любові до України. Його праці впливали на поступ культурного, освітнього й духовного життя українців як в нашій державі, так і за її межами.

1. Бацевич Ф.С. Духовний, етно- і культуротвірний потенціал рідної мови в концепції І. Огієнка. *Духовна синергетика рідної мови: ліневофілософські нариси: монографія*. Київ, 2009. С. 99–120.

2. Зайченко І.В. Іван Огієнко – видатний український державний, освітній діяч, педагог, просвітитель. *Іван Огієнко – видатний український просвітитель ХХ століття: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю від дня народж. укр. вчен., держ.-громад. діяча і просвітителя (Чернігів, 27 лют. 2007 р.)* / За ред. І.В. Зайченка. Чернігів, 2007. С. 5–9.

3. Іларіон митрополит. *Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг.: моногр.* Видання друге. Київ: АТ «Обереги», 1994. 424 с.

4. Качкан В. Етнокультурний пласт Івана Огієнка. *Українське народознавство в іменах: У 2 ч. Ч.1.* Київ: Либідь, 1994. С. 281.

5. Кирчів Р. Внесок Івана Огієнка в українську етнографію і фольклористику. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 4–6. С. 9–18.

6. Кучерук О. А. «Дохристиянські вірування українського народу» І. Огієнка як джерело вивчення духовної культури українців. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7912/97>.

7. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. *Науковий збірник. Серія Філологічна*. Випуск 17. Камянець-Подільський. 2020. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cach e:v9xpToyfvdAJ:elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/110+&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

8. Огієнко І., Колесса Ф. Народні пісні з південного Підкарпаття. Тексти і мелодії із вступною розвідкою. *Літературно-науковий вістник*. Львів, 1924. Т. 83. Кн. 5. С. 89–91.

9. Огієнко Іван. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: Центр навчальної літератури. 2019. 142 с.

10. Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка. Монографія. Передмова М.Г. Жулинського. К.: Заповіт, 1997. 231 с.

11. Тимошик М. С. «Лишуся навіки з чужиною--»: Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. Монографія. Київ-Вінніпег (Канада). 2000. 548 с.

12. Тимошик М. Передне слово. Іван Огієнко. Історія української літературної мови. URL: <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu01.htm>

13. Ювченко П. Дослідження митрополитом Іларіоном (Іваном Огієнком) дохристиянських вірувань українського народу. *Ювілейна книга* / Ред. А. А. Марушкевич. Київ, 2002. Ч. 1–2. С. 157–159.

References

1. Batsevych F.S. (2009). *Dukhovnyy, etno- i kul'turotvirnyy potentsial ridnoyi movy v kontseptsiyi I. Ogiienka* [Spiritual, ethno- and cultural potential of the native language in the concept of I. Ogiienko]. *Dukhovna synerhetyka ridnoyi movy: linhvofilosofs'ki narysy: monohrafiya*. Kyiv. P. 99–120. (In Ukrainian).

2. Zaychenko I.V. (2007). Ivan Ogiienko – vydatnyy ukrayins'kyy derzhavnyy, osvitiy diyach, pedahoh, prosvitytel' [Ivan Ogiienko - a prominent Ukrainian statesman, educator, teacher, educator]. Ivan Ogiienko – vydatnyy ukrayins'kyy prosvitytel' XX stolittya: materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf., prysvyach. 125-richchyu vid dnya narodzh. ukr. vchen., derzh.-hromad. diyacha i prosvitytelya. Za red. I.V. Zaychenka. Chernihiv. P. 5–9. (In Ukrainian).

3. Ilarion mytropolyt (1994). *Dokhrystyyans'ki viruvannya ukrayins'koho narodu: Ist.-relih.: monohr. Vydannya druhe* [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people: Historical-religion monograph. Second edition]. Kyiv: AT «Oberehy». 424 p. (In Ukrainian).

4. Kachkan V. (1994). *Etnokul'turnyy plast Ivana Ogiienka* [Ethnocultural layer of Ivan Ogiienko]. *Ukrayins'ke narodoznavstvo v imenakh: U 2 ch. CH.1*. Kyiv: Lybid', 281 p. (In Ukrainian).

5. Kyrchiv R. (1995). *Vnesok Ivana Ogiienka v ukrayins'ku etnohrafyiu i fol'klorystyku* [Ivan Ogiienko's

contribution to Ukrainian ethnography and folklore]. *Narodna tvorchist' ta etnohrafiya*. № 4–6. P. 9–18. (In Ukrainian).

6. Kucheruk O.A. «Dokhrystyyans'ki viruvannya ukrayins'koho narodu» I. Ogiienka yak dzherelo vyvchennya dukhovnoyi kul'tury ukrayintsiv ["Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people" I. Ogiienko as a source of studying the spiritual culture of Ukrainians] URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7912/97>. (In Ukrainian).

7. Ivan Ogiienko i suchasna nauka ta osvita [Ivan Ogiienko and modern science and education].(2020). *Naukovyy zbirnyk. Seriya Filolohichna*. Vypusk 17. Kamyanets'-Podil's'kyy.

URL:<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:v9xpToyfvdAJ:elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/110+&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>. (In Ukrainian).

8. Ogiienko I., Kolessa F. (1924). *Narodni pisni z pivdennoho Pidkarpattya. Teksty i melodiyyi iz vstupnoy rozvidkoyu* [Folk songs from the southern Subcarpathia. Lyrics and melodies with introductory exploration]. *Literaturno-naukovyy vistnyk*. L'viv. T. 83. Кн. 5. P. 89–91. (In Ukrainian).

9. Ogiienko Ivan. (2019). *Ukrayins'ka kul'tura: korotka istoriya kul'turnoho zhyttya ukrayins'koho narodu* [Ukrainian culture: a brief history of the cultural life of the Ukrainian people]. K.: Tsentr navchal'noyi literatury. 142 p. (In Ukrainian).

10. Tymoshyk M.S. (1997). *Holhofa Ivana Ogiienka* [Golgotha of Ivan Ogiienko]. *Monohrafiya. Peredmov* M.H. Zhulyns'koho. K.: Zapovit. 231 p. (In Ukrainian).

11. Tymoshyk M.S. (2000). *Lyshusya naviky z chuzhynoyu-->* [I will stay with a foreign country forever--"]. *Mytropolyt Ilarion (Ivan Ogiienko) i ukrayins'ke vidrodzhennya. Monohrafiya*. Kyiv-Vinnipeh(Kanada). 548 p. (In Ukrainian).

12. Tymoshyk M. *Perednye slovo. Ivan Ogiienko. Istoriya ukrayins'koyi literaturnoyi movy* [Foreword. Ivan Ogiienko. History of the Ukrainian literary language]. URL: <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu01.htm> (In Ukrainian).

13. Yuvchenko P. (2002). *Doslidzhennya mytropolytom Ilarionom (Ivanom Ogiienkom) dokhrystyyans'kykh viruvan' ukrayins'koho narodu* [Research by Metropolitan Ilarion (Ivan Ogiienko) of pre-Christian beliefs of the Ukrainian people]. *Yuvileyna knyha* / Red. A. A. Marushkevych. Kyiv. CH. 1–2. Pp. 157–159. (In Ukrainian).